

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Пелагия Михайлова Терзийска, ЮЗУ „Н. Рилски“ – Благоевград за апробиране на дисертационен труд на тема: **„ТЕАТРАЛНИТЕ ТЕХНИКИ КАТО СРЕДСТВО ЗА ИНТЕГРАЦИЯ ПРИ ЛИЦА С ИНТЕЛЕКТУАЛНИ НАРУШЕНИЯ“**, за получаване на образователната и научна степен „доктор“ Професионално направление 1.2. Педагогика (Специална педагогика)

Автор: Анна Методиева Калинчева

Научни ръководители: **проф д-р Катерина Каролова Караджова и доц. д-р Данка Щерева Николова**

Настоящата рецензия е изготвена на основание заповед № РД 38-463/25.09.2020 г. на ректора на Софийски университет „Св. Климент Охридски“, както и на решение на научното жури по процедурата.

Общо представяне на процедурата и докторанта

От 2016 година Анна Калинчева е редовен докторант в катедра „Специална педагогика и логопедия“ при Факултет по науки за образованието и изкуствата“ на СУ „Св. Климент Охридски“. Полученото от нея образование в ОКС „Бакалавър“ в Солунски университет „Аристотел“ и ОКС „Магистър“ в Пловдивски университет ѝ дават възможност да работи като учител по история, както и преподавател по новогръцки език на ученици чужденци и бежанци, и на студенти чужденци. Прави впечатление, че докторант Калинчева последователно е преподавател и по литература, по древногръцка драма в Солун и е театрален педагог в Държавен регионален театър в Козани, където създава и ръководи театрално ателие „Театърът обича различността“ за младежи с и без увреждания. От 2016 г. е преподавател по театрално изкуство в занимания по интереси в Дневен център за хора с увреждания „Киклос“, Солун. Насочвам вниманието към тези факти от професионалното развитие, защото те красноречиво показват, че изборът на докторската програма и темата на

дисертационния труд не е случаен, а естествено продължение на образованието и търсенията на Анна Калинчева.

Освен български език тя владее на високо равнище гръцки и руски език, а също така и английски език. Това ѝ дава възможност да използва научни публикации от изследвания на автори, пишещи на кирилица, на латиница, на гръцки и да се запознае с достатъчно литература на посочените езици.

Актуалност на тематиката

Представеният за рецензиране дисертационен труд е посветен на тема, която е сред важните на днешното време. Въпреки добрите намерения демонстрирани в нормативните документи, относно участието на хората с увреждания в социалния живот, на практика включването им в областите на образованието, културата и изкуството продължава да среща много трудности. Това се отразява негативно върху процеса на тяхната социализация и интеграция и налага необходимостта от търсенето и прилагането на ефективни подходи и техники за успешното реализиране на този процес. Затова изследване на потенциала на театъра, като средство за приобщаване, като социален и образователен инструмент, като възможност за преодоляване на изолацията на хората с интелектуални увреждания е от особена важност и интересът на докторант Калинчева към това е напълно обясним, обоснован и заслужаващ внимание. Намерението ѝ за намиране на социално мотивирани педагогически и алтернативни методи за интеграция и приемане на различността от обществото е благородно, ясно изразено, похвално.

Представяне на труда и оценка на съдържанието

Представеният за рецензиране дисертационен труд съдържа 259 страници, от които 229 представляват същинската част на разработката, 16 страници библиография, включително интернет източници и 14 страници приложения.

Библиографията съдържа 251 заглавия на кирилица, латиница, гръцки език и интернет източници.

Дисертационният труд е структуриран в увод, четири глави, изводи, дискусия и препоръки, примери за приложение на метода приобщаваща театрална дейност реализирани от автора, заключение.

В увода е направена убедителна обосновка на избраната тема. Подробно е представена целта на изследването. Посочено е, че липсват както в българската, така и в чуждоезичната научна литература каквито и да е било трудове, отнасящи се за социалната интеграция на младежи и възрастни с интелектуални увреждания в условията на сътрудничество с техни връстници в норма. Смятам, че тази констатация е неточна, по-скоро липсват достатъчно такива изследвания и публикации са малко.

Избраният в дисертационния труд дедуктивен подход за анализиране на поставения проблем дава възможност за поэтапно и постепенно обхващане и изясняване – понятийно, съдържателно и технологично.

Първа глава включва теоретичен обзор по темата. Изяснява основните понятия и възловите корелации между тях. Представя както стари, така и по-нови дефиниции на понятията "инвалидност" ("увреждане"). Обширно се спира на възникналите и придобили популярност през 80-те и 90-те години на XX век още по-нови концепции за уврежданията, преминаването от медицински към социален модел за идентификация на хората с увреждания. Посочва схващания за разликата между интегрирано и включващо обучение на ученици с увреждане. Разглежда концепцията на ЮНЕСКО за приобщаването и значимостта на приобщаващото образование и насочва вниманието към необходимостта от създаване на смесени, приобщаващи работилници по изкуства, като добра алтернатива за приобщаващо образование чрез изкуство.

Подробно се разглеждат същността, основните психофизически характеристики, етиология и класификация на интелектуална недостатъчност. Изброяват се етапите през които преминава еволюцията в отношението на обществото към децата с умствена изостаналост. Дефинирани са областите, в които могат да се открият дефицити в адаптивното поведение за различните възрастови групи деца с ИН. Описват се аспекти на корекционно-развиващото обучение. Задълбоченият преглед на теоретичните аспекти на интелектуалните нарушения дава основание на авторката да обобщи, че моделът на предложената в настоящото изследване приобщаваща театрална дейност, изграден на основата на уникалността на всеки един от участниците, би могъл да спомогне за

равноправна и ползотворна социална интеракция. Обобщава се значимостта на активното гражданско общество за извършване на социални промени за преодоляване и недопускане на изолацията и маргинализацията на децата със СОП и техните семейства.

Теоретичен анализ за приложението на театралните техники при хора с интелектуални нарушения е направен във втора глава. Разглеждат се множество изследвания посветени на влиянието на формите на театралното изкуство върху социалните и комуникативни умения на учениците в образователен контекст. Констатациите са, че по отношение на отражението на театралните техники върху комуникационните, социалните и творчески умения на подрастващи и възрастни с интелектуални увреждания изследванията са ограничени, недостатъчни. Докторант Калинчева разглежда изследвания, свързани с развитието и подобряването на социалните умения в контекст на смесена група от ученици с и без увреждания, чрез ангажирането им в театрални дейности и сътрудничеството. Описва изследване на Peter, който се стреми да направи връзка между театралните представления и възможността за социализация, предоставена на участниците с увреждания чрез използването на техниките и инструментите на театралното изкуство. Посочва и изследвания, показващи ролята на театрални дейности в интеграционния процес.

Специално внимание се отделя на разкриване на същността на понятието "арттерапия", нейното развитие като самостоятелна терапевтична дейност, както и нейните функции и основни направления и видове. В ретроспективен пан се представят педагогически и психологически теории за приложението на изкуствата като средство за развитие и корекция при хора с интелектуални увреждания. Проследено е зараждането и развитието на Образователната драма и се търси разликата между нея и театрално изкуство. Направено е обобщението е, че при приложението на театрални техники може да се открие корекционно-терапевтичен и диагностичен ефект, постигнат посредством приемливи за всички участници в тези дейности арттерапевтични методи и технологии. Образователната драма и тетърът в образованието биха могли успешно да се използват като алтернативни методи за въздействие (диагностично и

терапевтично) и да спомогнат развитието, социализацията и интеграцията на хората с интелектуални нарушения.

На основата на направения прегледът на литературата се обобщава, че театърът в образованието се разглежда от много автори като една от най-ефективните практики, намерили своето неоспоримо приложение в училищното образование. Театралните форми, приложени при деца, подрастващи и възрастни с интелектуални нарушения, имат потенциала да бъдат помощни средства за развиване на комуникативност, съобразителност и асертивност.

Методологията и дизайна на емпиричното изследване са представени в трета глава. Формулирана е целта на дисертационното изследване и три основни цели на емпирично изследване, както и три хипотези. За настоящия авторски модел за интеграция чрез театрална синергия авторката предложили и извежда термина - *Приобщаваща театрална дейност* (ПриТеД) – Inclusive Theater Activity (InTheA) [inθ'æa] за чуждестранната научната среда.

Във връзка с постигне на поставените цели се посочват научно-изследователските задачи, които трябва да се решат. Формулирани са обект и предмет на изследване. Конкретизирани са методите, инструментариумът, участниците, организацията, етапите на изследването. Достатъчно пълно са описани методите и контингента на изследване. Основен изследователски метод е *анкетирането*. Създадени и осъществени са 4 авторски анкети: с родителите на участниците с интелектуални нарушения; със зрителите на спектакъла на група „Ен Динами— - 326 респондента; с всичките 28 участници с и без интелектуални нарушения; с експертите (артистичен директор, режисьор, хореограф, наблюдател). Заедно с това е извършен анализ на аудиовизуални материали от представянето на групата в средствата за масова информация.

Коректно са посочени параметри за наблюдение от експертите, както и методи за анализ на емпиричните данни. Умело е описана процедурата на театрално – педагогическия експеримент, ориентиран към проследяване на вътрешната динамика на експерименталната – фокус група. Проведеното експериментално лонгитюдно изследване е представено в три контролни

периода - контролни етапа: констатиращ, формиращ и контролен, изпълнени в период от една година и седем месеца - от януари 2018 до юли 2019.

Последната глава представя анализа на получените резултати. Последователно е направен анализ на резултатите от авторската анкета с родителите, от анкетата със зрителите, който потвърждава напълно Хипотеза 3, че гледането на Приобщаващо театрално представление с участието на актьори с интелектуални нарушения и актьори без увреждания би спомогнало театралната публика да промени своите представи за хората с увреждания и да възприеме позитивно различността. Анализът на данните от анкетата за участниците показва, че прилагането на театрални техники в смесена театрална група се явява ефективна стратегия за формиране и подобряване на комуникативните умения, на асертивните, на партньорските умения и емоционалните умения, не само при участниците с ИН , но и при участниците без ИН. При комуникативните, асертивните и актьорските умения в началото има статистически значима разлика в изходните стойности между участниците с интелектуални нарушения и участниците без интелектуални нарушения, която след участие в ПриТеД значително намалява и достига до приблизително изравняване на стойностите на тези умения.

Разгънато описание на качествения анализ е представено в пети параграф на Четвърта. Направените изводи изцяло корелират с данните, получени от статистическия анализ и потвърждават тезата че Прилагането на подбрани театрални техники при лица с интелектуални нарушения подобрява качеството на техните комуникативни, социални и творчески умения и в същото време стимулира формирането на положителни нагласи и просоциално поведение при участниците без увреждания.

Положителна оценка заслужава фактът, че резултатите са визуализирани чрез 19 фигури. Това несъмнено дава възможност по-добре да се възприемат, а също и да се интерпретират.

На основата на проведеното проучване авторът очертава конкретни изводи и препоръки, за да се реализира по-бързо и ефективно процесът на

интеграция при лица с интелектуални нарушения чрез прилагане на театрални техники, чрез умело осъществяване на Приобщаваща театралната дейност.

Приноси

Приемам формулираните приноси на дисертационния труд - с научно-теоретичен и практико-приложен характер.

Автореферат

Авторефератът представя обобщено дисертационния труд. Открити са обобщените изводи, препоръки и приноси на автора.

Преценка на публикациите

Публикациите по темата на дисертационния труд са 10. Пет са публикувани в сборници и пет са от участия в научни форуми и включват представяне на резултати по дисертацията. От всички тях 3 са на руски език и 1 на гръцки.

Препоръки и бележки:

1. Би трябвало навсякъде в текста да се използва „родители на типични деца“, вместо „родители на здрави деца“
2. Смятам, че има известна разпокъсаност и стихийност при структуриране на отделни моменти от дисертацията и на места излишни подробности.
3. В литературния обзор е добре да се отразят по-ясно схващанията на повече съвременни автори.

Въпроси:

1. В процеса на интегрираното/включващото образование на децата с церебрална парализа играят роля нагласи, мнения, очаквания на участниците в този процес, които са свързани с факторите пол, възраст, социален статус/професионален стаж, може ли да се приеме, че тези фактори оказват влияние и върху нагласите, мненията, очакванията от интегрираното/включващото образование на всички деца СОП?
2. С какво отношението и нагласите към интегрираното/включващото образование на децата с церебрална парализа се отличава от отношението към интегрираното/включващото образование на останалите ученици със СОП?

ЗАКЛЮЧЕНИЕ:

Представеният дисертационен труд, разработен от Анна Калинчева, отговаря на изискванията, които се предявяват към разработки за придобиването на образователната и научна степен „доктор”. На основата на очертаните достойнства на труда, давам положителна оценка и предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор” на Анна Методиева Калинчева в област на висше образование: 1.Педагогически науки, професионално направление 1.2. Педагогика, докторска програма „Специална педагогика“

11.11.2020 г.

Рецензент:.....

Проф. д-р Пелагия Терзийска